

Benaderingen van spelend leren

Samen en doelgericht spelend leren

Spelend leren, een kernbegrip in het kleuteronderwijs, kent verschillende benaderingen, variërend van kindvolgende benaderingen via ontwikkelingsgerichte benaderingen tot directe instructiebenaderingen. Welke vorm van spelend leren is het meest effectief?

TEKST CATHY VAN TUIJL, TINKA HOFMEIJER EN JUDY BROEKHUIS BEELD TOM VAN LIMPT

Spelend leren kan op verschillende wijzen vorm krijgen. Een bruikbare indeling van onderwijsvormen biedt Siraj-Blatchford et al. (2002): zij onderscheiden op basis van de twee dimensies 'leerkrachtinbreng' en 'kindinitiatief' een vierdeling (zie figuur 1).

	Weinig ruimte kindinitiatief	Veel ruimte kindinitiatief
Veel leerkrachtinbreng	Programma-gedreven aanpak	Open kader-/ontwikkelingsgerichte aanpak
Weinig leerkrachtinbreng	Structuurgerichte aanpak	Kindgecentreerde aanpak

Figuur 1 - Leerkrachtinbreng en kindinitiatief in een vierdeling volgens Siraj-Blatchford et al. (2002)

De programma-gedreven aanpak is sterk leerkrachtgestuurd en laat weinig ruimte voor initiatieven van kinderen; de leerdoelen zijn helder en leren betreft de ontwikkeling van afgebakende basisvaardigheden. Het tegenovergestelde is de kindgecentreerde aanpak, waarbij de leerkracht vooral interesses en activiteiten van het kind volgt. Het leerplan bij deze aanpak benadrukt brede doelen, zoals het aanmoedigen van zelfstandigheid, sociaal-emotioneel leren, creativiteit en zelfexpressie. De derde mogelijkheid, de open kader- of

ontwikkelingsgerichte aanpak, is een gebalanceerde aanpak met veel ruimte voor kindinitiatief, maar ook veel inbreng van de leerkracht. In deze aanpak ondersteunt de leerkracht interacties en exploraties van kinderen in de rijke omgeving. Kinderen hebben in deze aanpak vrijheid om keuzes te maken tussen speelhoeken (zoals de bouwhoek, zand- en watertafel) en de activiteiten daar, maar die speelhoeken zijn tegelijkertijd zo ingericht dat daarmee specifieke (conceptuele of cognitieve) doelen bereikt kunnen worden. De vierde mogelijkheid noemen we de structuurgerichte aanpak: een aanpak waarbij de omgeving sterk gestructureerd is en kinderen weinig keuzevrijheid hebben, maar tegelijkertijd de inbreng van de leerkracht in activiteiten met de kinderen beperkt is. Deze benadering zien we terug in scholen met een strakke structuur waar kinderen volgens een vast roulatiesysteem in verschillende hoeken spelen of aan activiteiten deelnemen. Natuurlijk zijn er nog veel meer mogelijkheden in de praktijk, maar dit schema (zie figuur 1) biedt wellicht inzicht waar het eigen kleuteronderwijs te plaatsen is.

Doelgericht werken

Niet alle aanpakken lenen zich voor doelgericht werken of zijn even effectief. In de kindvolgende aanpak bijvoorbeeld zullen bepaalde leermogelijkheden (bijvoorbeeld meten of rijmen) zich minder voordoen. Gewoonweg omdat kleuters bepaalde activiteiten niet uit zichzelf kiezen. Belangrijk is dat actuele kennis van (hersens)ontwikkeling en de rol die de omgeving daarbij speelt vooral het belang van interactie met een ondersteunende volwassene aantoont. Leerkrachten kunnen vooral met hoogwaardige interactie (waarin kinderen uitgedaagd worden tot verdieping) bijdragen aan de ontwikkeling van kinderen. Dit vraagt dat zij actief spel begeleiden, samen onderzoeken en exploreren, en gesprekken hebben met kleuters. Daarbij is het essentieel dat leerkrachten kansen zien en grijpen om samen met de kleuter de grenzen van diens kunnen op te zoeken. Het leren ►►

Cathy van Tuijl

(c.vantuijl@saxion.nl) is universitair docent bij de Universiteit Utrecht en lector Gedrag- en Leerproblemen bij Hogeschool Saxion

Tinka Hofmeijer

(tinka.hofmeijer@expertis.nl) is onderwijsadviseur en specialist Jonge kind bij Expertis Onderwijsadviseurs

» van kleuters kun je goed ondersteunen door ze actief betrokken te laten zijn bij betekenisvolle activiteiten waaraan je als volwassene met 'scaffolding' een steiger biedt. 'Scaffolding' verwijst naar een structuur om het denken van het kind naar een iets hoger niveau te brengen door hulp te bieden met hints, suggesties en doorvragen (Odom et al., 2009). Spel neemt dus een belangrijke plaats in, maar dan vooral het begeleide spel waar de leerkracht in meespeelt. Het is niet de rijke leeromgeving op zich waar kinderen van leren, maar de leerkracht die toont wat je ermee

kunt doen, die daarin interacteert met de kinderen, vragen stelt, woorden geeft en suggesties doet. Dit maakt dat benaderingen waarbij de leerkracht inbreng beperkt is minder effectief zijn (Bierman et al., 2014; Chambers et al., 2016).

Als het gaat om de vraag aan welke leerdoelen gewerkt dient te worden, is het goed om te realiseren dat kleuters zowel behoefte hebben aan onderwijs in leergebieden (zoals mondelinge taalvaardigheid, ontluikende geletterdheid) als het aanleren van voorwaardelijke vaardigheden (zoals gedrag en aandacht) om goed te kunnen functioneren en te profiteren van onderwijs. Beiden zijn van belang voor de verdere ontwikkeling en die gebeurt niet 'vanzelf'. Van de twee benaderingen met veel inbreng van de leerkracht lijkt de ontwikkelingsgerichte aanpak meer geschikt om juist die bredere doelen via een leeftijdsadequate spelend leren-aanpak te realiseren dan de methodische benadering. Die ontwikkelingsgerichte benadering heeft parallellen met Ontwikkelingsgericht Onderwijs (OGO).

Instructie?

De vraag is tevens welke plaats instructie inneemt voor het bereiken van de leerdoelen. De afgelopen jaren heeft de aandacht voor opbrengstgericht werken soms geleid tot sterk methodische benaderingen in het kleuteronderwijs waarin directe instructie centraal staat. Zoals uit bovengenoemde vierdeling blijkt, overheerst in de methodische benadering de leerkrachtsturing en dreigt het gevaar dat kinderen weinig betrokken zijn. Bovendien kan deze aanpak het leren van geïsoleerde vaardigheden in de hand werken in plaats van het stimuleren van de brede ontwikkeling. Tegelijkertijd lijkt het woord 'instructie' een beladen term die veel leerkrachten associëren met 'drill' en dwang. Deze afkeer van instructie kan leiden tot een kindvolgende benadering of structuurgerichte aanpak. Deze laatste twee benaderingen staan echter haaks op actuele kennis van ontwikkeling en de rol die de ondersteunende volwassene daarbij speelt.

Praktijkervaring 1

'Ik hoor tijdens mijn gesprekken met kleuterleerkrachten regelmatig dat instructie en verschillende instructiemodellen niet bij de ontwikkeling van kleuters zouden passen. Als we dan samen in de school kijken, zie ik bijvoorbeeld bij de wc's stappenplannen hangen voor het handen wassen, en doen kleuterleerkrachten middels een hele duidelijke instructie voor hoe de plakspullen moeten worden schoongemaakt en opgeruimd. Kortom, gedurende de dag zijn er in elke kleutergroep genoeg instructiemomenten terug te zien. Het lijkt erop dat dit veelal niet bewust gebeurt. De instructiemodellen worden vaak gezien als doel in plaats van een krachtig middel. Een middel dat je afhankelijk van je doel bewust inzet of juist bewust niet inzet, omdat een andere vorm veel passender is bij dat doel. Leerkrachten willen eigenlijk allemaal het beste uit de kinderen halen en ze optimale ontwikkelingskansen bieden. De actuele kennis over de laatste wetenschappelijke inzichten ten aanzien van bewezen effectieve interventies, ontbreekt dikwijls. Er liggen binnen het kleuteronderwijs veel kansen voor bewuster en gericht handelen in plaats van uit alleen ervaring, gevoel en intuïtie. Wat weet je over de ontwikkeling van de kinderen? Wat wil je de kinderen leren en hoe leer je ze dit?'

Onderwijsadviseur Jonge kind

Praktijkervaring 2

'Tijdens een nascholing heb ik vanuit de cognitieve leerpsychologie pas goed geleerd waarom we Interactief Gedifferentieerde Directe Instructie (IGDI)-, Expliciete Directe Instructie (EDI)-, en Directe InstructieModel (DIM)-principes van instructie toepassen binnen het onderwijs. Wij hebben daar kennis aange-reikt gekregen over: het leren van leerlingen, het belang van herhaling en inoefening. Op basis van deze kennis zijn we aan de slag gegaan met het (opnieuw) imple-menteren van de instructieprincipes in ons cluster 4-kleuteronderwijs. Wij hebben ervaren dat onderwijzen en spelend leren, vanuit een positief afgestemd klassencli-maat, waarin betrokkenheid en welbevin-den sleutelwoorden zijn, samen kunnen gaan. De instructieprincipes passen wij nu toe tijdens activiteiten die nauw aansluiten bij de belevingswereld van de kleuter (aan de modder-watertafel, tijdens het koken en de uitstapjes, et cetera), daar waar wij het eerst meer als 'trucje' toepasten in de kring. Daarbij oefenen en herhalen we het aangeleerde op diverse manieren vanuit een goed en beredeneerd aanbod.'

Adjunct-directeur cluster 4-school

In de ontwikkelingsgerichte benadering is er een balans in leerkrachtinbreng en kindinitiatief. Juist in deze benadering staat de zone van naaste ontwikkeling centraal, waarbij de leerkracht aansluit bij het huidige niveau van het kind, maar tevens poogt om met nieuwe ervaringen en uitleg het kind naar een iets hoger niveau te brengen. In deze benadering gaan doelgericht werken en spelend leren hand in hand en heeft instructie veelal een expliciet karakter, maar dan wel binnen een context die kinderen betrokken houdt. Zonder dat daarbij 'drill' en dwang komt kijken. Niet alle kleuters hebben evenveel instructie nodig. Kleuters die vanuit hun gezin goed toegerust zijn, zijn beter in staat om hun aandacht vast te houden,

problemen op te lossen of hulp te vragen (Veen & Leseman, 2015). Zij krijgen thuis vaker een rijker taal- en activiteiteenaanbod dat aansluit op schoolse activiteiten, zoals voorlezen en telactiviteiten, of spelletjes, zoals 'pinkelen' van zacht naar hard en vice versa. Kinderen met minder bagage gaan eerder dwalen, zijn wellicht geremd in hun exploratiedrang en zullen minder een beroep doen op de leerkracht. Zij hebben meer begeleiding, instructie en herhaling nodig. Maar uiteraard in een vorm die bijdraagt aan plezier in leren. Daarbij is een goede afstemming in de ondersteuning nodig.

Wat is de juiste benadering?

Het is van belang dat scholen en leerkrachten zich bewust zijn van de wijze waarop ze hun kleuteronderwijs vormgeven en de effecten ervan op leerlingen. Bij die vormgeving zijn zowel leerkrachtinbreng als kindinitiatief van belang. De interactie van kleuters met hun leerkracht is een aandachtspunt bij het kritisch reflecteren op het eigen onderwijsaanbod. Voor leerlingen met achterstand is het belangrijk hen in relatief korte tijd de voorwaardelijke vaardigheden te laten ontwikkelen voor het formele onderwijs, temeer omdat de sensitieve periode (die van snelle ontwikkeling) al bijna voorbij is (Veen & Leseman 2015). Maar dat mag niet ten koste gaan van de motivatie. Een ontwikkelingsgerichte benadering met een combinatie van veel kindinitiatief en veel leerkrachtinbreng lijkt daarbij te prefereren boven andere aanpakken.

De literatuurlijst is te vinden op:
www.hjk-online.nl/artikelen

Judy Broekhuis
(judy.broekhuis@attendiz.nl) is adjunct-directeur van Het Mozaiek-onderbouw (cluster 4) te Almelo

Meer weten?
Wil je meer
HJK-artikelen

lezen over spelend leren?
Kijk op: www.hjk-online.nl/themas

Niet alle aanpakken lenen zich voor doelgericht werken of zijn even effectief

Op de hoogte blijven van de ontwikkelingen rondom het jonge kind?

Neem een abonnement op HJK

HJK lezen op tablet en pc

Krijg toegang tot het digitaal archief (>1.000 artikelen)

Krijg korting op het Landelijk congres Jonge kind AOb en HJK

De wereld van het jonge kind

#5 Jan 2020

HJK

Spelen
Visie van Bert van Oers

Ouders
Rol van ouders bij bewegingsonderwijs

Ontvang 10 x HJK

Voor slechts
€79,95 per jaar

Studenten ontvangen
50%
korting

Aan de slag!
Geef je oren de kost

De toekomst van spel

Meer weten?

Ga naar www.hjk-online.nl
of bel 088 - 22 66 691